

τὸ εἶπαμε καὶ ἄλλοτες, νὰ τοὺς ἀφήσουμε μὰ καὶ καλῆ. Σῶνε νὰ κρατήσουμε τοὺς δυὸ τρεῖς ποῦ ἡ ψυχὴ τους εἶναι ἀκόμα νέα, καὶ θὰ εἶναι μὰ καὶ κούραλα νὰ καταστήσουνε τὰ κορμιά τους. Τοὺς ξέρεεις κ' ἐσὺ μὲ ὁ «Νουμᾶς» αὐτουνούς.

Καὶ τώρα θυμοῦμαι ἓνα πρᾶμα ποῦ δὲν τὸ εἶδα ἀκόμα στὸ «Νουμᾶ», μὰ ποῦ ξέρω πῶς θὰ τὸ δοῦμε κ' ἐκεῖνο, ἴσως νὰρχίζη μ' αὐτὸ τὸ φύλλο. Τὴν «Ἀπολογία» τοῦ καινούριου μας τοῦ Σωκράτη. Τὸ μεγάλο Πρόλογο τοῦ δευτερόβγαλτου «Ταξιδιού». — Πρόλογο ποῦ εἶχα τὴν τύχη νὰ τονὲ διαβάσω χειρόγραφο, καὶ ποῦ θὰ εἴξη μὲ αὐτὸς τὰστοροπέλεμ, του, νὰ τὸ δῆς. Εἰρηνικὸ ὅμως ἀστοροπέλεμ ἀνθρώπου ἀληθινὰ σοφοῦ. Τὰ μικρολογήματα, τίς συκοφαντίες καὶ τὰ βροϊδία τὰφίνει σὲ μερικὰ πρωτοπαλήκαρα τῆς ἄλλης μερίδας, ποῦ ὅσο φαντακὰ διαφρετεύουν τὴν καθαρεύουσα, ἄλλο τόσο καὶ ἀνάστατα.

Ἔχω καὶ ἄλλα μερικὰ στὸ τραπέζι νὰ τὰ κοιτάξω καὶ αὐτὰ καμιά Κεριακὴ ἢ οὐλόη. Ἐνα δρᾶμα π. χ. τοῦ Φυτίλη, «Δίχως Ἀκρογιάλι», ποῦ θὰ σοῦ τὸ στείλω καὶ αὐτό. Θέλω νὰ ξαναλουστῶ καὶ μέσα στὴ Ζωὴ τὴν Ἀσάλετη, τώρα ποῦ καλογνώρισα τὴν ἀθάνατὴ τῆς πηγῆ. Μὰ πόσα δὲν ἔχω ἀκόμα διπρὸς μου! Ὁ καιρὸς λείπει μονάχα. Κι ὁρίστε γιατί δὲν πηγαίνει σὲ μακρὸς μὴτ' αὐτό μου τὸ γράμμα. Γιὰ καλὸ σου, θὰ πῆς. Ὅμως ἀκόμα δυὸ λόγια πρέπει νὰ σοῦ τὰ πῶ. Αὐτὰ δὲ ποῦ εἶχα στὸ νοῦ μου σὰν ἄρχιζα. Ὅχι γὰρ τὴ διαφορὰ ποῦ βρῆκα μεταξὺ τῆς μᾶς Ρωμοσύνης καὶ τῆς ἄλλης, τῆς λεύτερης καὶ τῆς ζυγωμένης, νὰ ποῦμε. Ἄλλη μελέτη αὐτῆ, καὶ μὰ τίς πορτοκαλιές τοῦ περιβολιοῦ σου, τόσο σοβαρῆ, ποῦ τρέμω νὰ τὴν ἀγγίξω. Τρέμω νὰ τὸ ξεστομίσω πῶς ἂν μπορούσαμε νὰ μεταφέρουμε τὴ μὰ σὸν τόπο τῆς ἄλλης θὰ διορθώναμε σὰ μὲ μαγειρία τὰ μεγαλύτερά μας ἐθνικὰ κακά. Γιατί, πῶς νὰ σοῦ τὸ πῶ, τοὺς βρῆκα σὰν πὺ θετικούς, σὰν πὺ σοβαροῦς, σὰν πὺ κατασταλαγμένους τοὺς «Ἐξωτερικούς» — καθὼς τοὺς λένε, θαρρῶ, στὴν Ἀθήνα. Καὶ νὰ δῆς πῶς κολακεύονται πῶς τὸ ψυχολόγησα κίολας. Εἶναι τόσο ἀπατηλὰ ὅμως αὐτὰ τὰ ψυχολογήματα, ὅσα δὲν τᾶχει θεμελιωμένα ξεχωριστὴ μελέτη, ποῦ μοῦ φαίνεται σὰν ἄκαιρο νὰ σοῦ ξετυλίξω ἀπὸ τώρα τὴ θεωρία μου. Ἄλλοτες, ἴσως.

Τᾶλλο τώρα νὰ σοῦ πῶ. Εἶναι σαράντα χρόνια ποῦ ζῶ στὴν ξένη αὐτὴ χώρα. Θὰ μπορούσα ἴσως νὰ τὴ λέγω καὶ δευτέρῃ μου πατρίδα. Κι ὅμως δὲν εἶναι. Μιλῶ καὶ χωρατεύω μαζί τους, τρώγω καὶ

πίνω μαζί τους, μαζί τους δουλεύω καὶ λογομαχῶ καθμέρη, ἀπὸ τίς ἐφημερίδες τους μαθαίνω τί γίνεται ὁ κόσμος, τὸν ἀέρα τους ἀναπνέω, στὴν οἰκίῃ τους μέσα πλανιέμαι. Κι ὅμως τὸ κατὰ ἐκεῖνο ποῦ σὲ κάμνει τοῦ τόπου, ποῦ σὲ ρουφάει καὶ σὲ ζυμώνει μέσα στὴν ξένη τὴ σκάφη, δὲν τᾶχει ἡ ψυχὴ μου αὐτό. Ὅλα τὰ ξενικὰ εἶναι ἀπάνω τῆς μὲ τὴν κίωλία γραμμένα. Μιά σφουγγαριὰ καὶ ἀφανίζονται, καὶ μνήσκουν ἀποκάτω τὰ χαραγμένα ψηφιά τῆς πλάκας. Τὰ ὄνειρα κ' οἱ λαχτάρες ποῦ θρέφουν ἐσένα, τὰ δρόφια μου, τοὺς γετόνους μας, ὄλους μας τοὺς ὁμοϊματους καὶ ὁμόφυλους.

Σοῦ τὰναφέρω αὐτὰ, ὄχι γὰρ νὰ σοῦ δείξω τίποτις ξέχωρα προσόντα, μὰ γὰρ νὰ σοῦ πῶ πῶς τέτοιος εἶναι ὁ Ρωμιός. Δὲ θάλλῃξη, καὶ μὴτε μπορεῖ νάλλῃξη. Μίλησα παραπάνω γὰρ τὰ ἐθνικὰ μας κακά. Ναι, εἶναι μεγάλα καὶ σοβαρά. Πῶς θὰ πάθουμε πολλὰ μοῦ φαίνεται βέβαιο. Ὅμως τὸ μεγαλύτερο, τὸ φυλετικὸ ξολοθρεμό, (γιατὶ ξολοθρεμός εἶναι καὶ χρῶμα μονάχα νάλλῃξη ὁ ἐθνικός χαρακτήρας), αὐτὸ δὲν τὸ φοβοῦμαι πῶς θὰ τὸ πάθουμε. Τῶχουν αὐτὸ μερικὲς φυλές, καθὼς ξέρεεις. Ἄν αὐτὲς οἱ φυλές καθίζανε σὲ Συνέδριο, τὴν πρωτοκαθεδρία θὰ τὴν ἐπαιρνε ἡ φυλὴ μας.

Πρέπει νὰ τὰ θυμοῦμαστε λιγάκι καὶ αὐτὰ. Ὅχι μονάχα κλάματα καὶ φωνές. Ἄς πᾶνε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μιμοῦνται τοὺς ξένους. Πάντα Ρωμιὸι θὰ μένουν, αὐτὸ σοῦ τὸ ἐγγυῶμαι. Ἄς πᾶνε νὰ μᾶς βρίζουνε σὰν τοὺς λέμε πῶς πρέπει νὰ λατρεύουν τὰ δικὰ τους, καὶ νὰ τὰ περηφανεύονται μάλιστα. Ὅσο καὶ ἂν τὰ ονειάζουνε μὲ ψευτοφραγκισμούς καὶ μὲ ψευτοπαιτισμούς, δὲν μποροῦνε νὰ μὴ μᾶς ποροῦν καὶ νὰ μὴ μᾶς ἀγατοῦνε, δηλαδὴ τὴν ψυχὴ μας, ποῦ εἶναι κ' ἡ ψυχὴ τους.

Καὶ τώρα πρέπει νὰ σ' ἀφήσω, ἀγαπητὴ μου, γιατί ἔσβυσε κ' ἡ φωτιά.

Ὁ ἀδερφός σου
Α. Ε.

Υ. Γ. Ἀφοῦ σοῦγραφα, διάβασα τοῦ Φυτίλη τὸ δρᾶμα «Δίχως Ἀκρογιάλι». Νὰ σοῦ τὸ κρῖνω, δικὴ μου δουλειὰ δὲν εἶναι, ἀφοῦ μάλιστα ἔχουμε στὴν Ἀθήνα μερικὸς κραικούς, καὶ μάλιστα τέτοιους, ποῦ ἓνας τους τίς προσάλλες θύμωσεν γιατί γύρεψε καὶ ὁ Ψυχάρης νὰ κάμῃ τὸν κραικὸ! Αὐτοὶ ἄς κρῖνουν καὶ τὸ Φυτίλη. Ἐγὼ θὰ σοῦ πῶ μὰ ἀπλοϊκῆ ἐντύπωση. Πῶς μ' ἔκαμε δηλαδὴ νὰ νοιώσω βαθὴ

καὶ κοφτερὸ πόνο τὸ διάβασμά του· πόνο γὰρ τὸν κὸςμο καὶ γὰρ τὴν ψυχὴ. Γιατὶ ὁ Φυτίλης αὐτὰ τὰ δυὸ ἴσα ἴσα παρατηρεῖ, αὐτὰ τὰ δυὸ ζουγραφίζει. Καὶ μάλιστα μὲ τέτοια τέχνη, ποῦ λὲς καὶ τοῦκοβαν κ' ἐκείνου τὰ σπλάχνα του οἱ πόνοι ποῦ παρᾶστανε. Τόσο φυσικὰ καὶ ἀβίαστα κ' εἴκολα βγαίνον οἱ διάλογοί του. Ἄν ὁ Λουκάς, ὁ ἥρωας αὐτὸς τοῦ Ἰδανικοῦ, εἶναι ἀνθρώπος ποῦ δύσκολα τὰ βροῖκεις ὄλα του σὲ μιὰ πραγματικῆ ψυχῆ, ἂν ἡ Ἀλεξάντρα δείχνει ἀπὸ τὴ μιὰ σημάδια φοβερῆς στενοκοραλιῆς, — ἴσως ἀποτελεσμά τῆς ἐργοποιτικῆς τῆς ἀγάπης — καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ψυχολογεί καὶ τὸν ἐραστὴ τῆς καὶ τὴν ἐπιτό τῆς σὰν τὸν ἴδιο τὸν ποιητῆ, αὐτὰ μοῦ φαίνονται σὰ δευτερεύοντα. Τὸ σπουδαῖο εἶναι ποῦ ὁ Φυτίλης τὸ κατάφερε νὰ μὲ συγκινήσῃ, ποῦ δὲν τὸ παθαίνω εἴκολα τώρα. Κι ὄχι μονάχα μὲ τὸ φυσικὸ του τὸν τρόπο, ὄχι μονάχα μὲ τὸ μαγικὸ λεχτικὸ του, μὰ καὶ μὲ μερικὲς κίωμοσο δυνατὲς σκηνές. Λίγουν χάση σὲ τέλος τῆς πρώτης πράξης, ἐκεῖ ποῦ ξεχνιέται ὁ καλλιτέχνης καὶ ἀρχινάει πάλι νὰ διορθῶνῃ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀλεξάντρας του.

Ἄλλο ἓνα. Αὐτὰ τὰ φιλόσοφα καὶ πολιτισμένα ψυχικὰ φαινόμενα ποῦ βλέπουμε ἐδῶ μέσα, γὰρτζεταί π. χ. ἡ πανάραθη Σμαράγδα ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἀντρα τῆς, τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἀλεξάντρα, καὶ πάλι ὁ Λουκάς νὰ λατρεῖ τὴν μονομιᾶς ἰδανικὴ καὶ νὰ συγωνεύονται ὄλα μέσα σ' ἓνα μεγάλο ἰδανικὸ, — κίωι μᾶς λένε καὶ αὐτὰ. Μᾶς λένε πῶς ὁ κόσμος τῆς Πόλης, ὁ κόσμος ποῦ μελεταίει ὁ Φυτίλης, ὅσο καὶ νᾶναι κωιότερος ἀπὸ τὸ σημεῖο ποῦ τὸν ἔχει στηλωμένο ὁ ποιητῆς, πρέπει νὰ θρέφεται πάντα μὲ ιδέες πλαγιότερες, νὰ βλέπῃ ὄριζοντι ἀνοικτότερο ἀπὸ τὸ συνηθισμένο μας τὸν ὄριζοντι. Σημάδι ποῦ μᾶς μαθαίνει, θαρρῶ, πῶς ὅπως ἄλλοτες, εἶσι καὶ τώρα ἀπὸ κ εἶ θὰ μᾶς ἐρῆθῃ ὁ πολιτισμός, ἔκ εἶ εἶναι ἀλήθινὸ τὸ κέντρο τοῦ κίωμου μας. Μὰ ἔχουμε καὶ ἄλλα σπουδαιότερα σημάδια αὐτηνῆς τῆς ἀλήθειας, ποῦ καθὼς εἶπαμε παραπίσω δὲν εἶναι τῆς ὄρας ἡ ἀνάλυσή τους.

Ο ΙΑΙΟΣ

Κάποιος ἀπὸ τὴν ἐπαρχία ἔγραψε σ' ἓνα φίλο του λογιώτατο στὴν Ἀθήνα νὰ τοῦ ἀγοράσῃ μερικὰ βιβλία. Μὰ αὐτὸς τὸ παραμέλησε· κι ὅταν ὕστερ' ἀπὸ καιρὸ εἶδε τὸ φίλο του τοῦ εἶπε:

— Τὸ γράμμα ποῦ μοῦ ὑστελες γὰρ τὰ βιβλία δὲν τᾶλαβα.

ΕΛΑ ΝΑ ΠΑΜΕ ΣΤΟ ΓΙΑΛΟ

(Ἡ ἀρχὴ του στὸ 161 φύλλο)

Ε'.

«Ὅλη νύχτα, ὄλο κ' ἔλεγες. Στάθηκα καὶ σὲ παρᾶστεκα, καὶ σοῦ ἔδρα κρῖα παννικὰ στὸ κεφάλι. Τὰ χέρια σου φλόγες πέταγαν, καὶ τὰ χεῖλια σου ἔτανε φρονιμένα. Ὅταν ἐτέλειωσα νὰ σοῦ λέω, ἀκούσαμε μαζί νὰ σκίζεταί ἡ σιγαλιὰ σὰν σάβανο ἀπὸ τὸ γέλιο τοῦ μέσα στὴ νύχτα, καὶ τότες ἐσὺ μουρμούριζες κάτι ἀκαταλόγητο. Μέσα στὸ σκοτάδι ἔκαμες νὰ σηκωθῆς, καὶ πάλι ξανάπεσε στὸν καναπέ. Τρόμαξα, σοῦ πῆρα τὸ χέρι καὶ σὺ μοῦ τὸ σφιγγες, μοῦ τὸ σφιγγες, κ' ἐκαίγανε, φωντῶνανε οἱ ἀπαλάμες σου. Ὑστερα ἔλεγες, ἔτσι:

— Ἀκχοῦμπης δὴ καὶ θὰ σὲ ἰδῶ καλλιτέρα μέσα στὸ τρισκόταδο... Ἔλα σιμά στὸ κεφάλι μου ποῦ γυρίζει, καὶ λίγο εἰπές μου ἀπὸ τὴν ἱστορία ἐτούτη ποῦ μὲ καίει στὰ σπλάχνα σὰν ἀναμένο σίδερο...

Ἀπὲ ἀναστεινάξες, μοῦ ἔσυρες τὸ χέρι, τὸ ἔγγιζες στὰ χεῖλια σου, σὰν σὲ κάθουνο ἀναφτό. Κιολόλεγες.

— Τονὲ βλέπω ποῦ ὀρμαίει, ποῦ συγκωλιέταί σὰν τὸ σερπετὸ στὰ πόδια σου, κουλουριάζεται, στριφογυρίζει τὸ κεφάλι, βγάνει τὴ γλώσσα ὡσὰν τὸ λυσασμένο σκύλο... Ἡ δίψα τοῦ πᾶζει τὸ αἷμα στὸ λάρυγγα, ξεραίνεται ἡ πνοὴ του, ξερομαχάει ἡ ὄψη του, καὶ λαχανιάζει... Καὶ πάλι σέρπει στὸ χῶμα, γλύφει τὴ γῆς, ποῦ ἡ γλώσσα του ματώνει, καὶ πρίσκονται τὰ χεῖλια του... Τὰ χέρια του ἀπλώνει κατασένα, καὶ θέλει νὰ σ' ἀγγίξῃ, καὶ πασκίζει νὰ σὲ μολέψῃ... Μὰ τὰ νύχια του στάζουνε τὸ αἷμα, καὶ λῶθρες τὰ κρέατα κρέμασαν ἀπὸ τὰ χέρια ποῦ γδέρνονταν πρώτα, στερνὰ πετσοκόβονται, κ' ἀπὲ ξεκρεατίζονται, καὶ νὰ τώρα τὰ κόκκαλά του... Τὰ λιανὰ κόκκαλα τοῦ κάθε χεραιοῦ ποῦ σμίγουνε σὰν καλαμποκάνια καὶ κουρταλᾶνε... Μῆ, γὰρ τὸ θεὸ, τραβήξου, μὴ σ' ἀγγίξῃ... Μῆ σὲ μαγαρίση... Ἐσὺ ποῦ στέκεισ σὰν τὴν Παναγίκα μὲ τὸ δάκρυ σου κρεμάμενο στὴν κόχη ἀπὸ τὰ μάτια, ποῦ λάμπει, ποῦ ἀγία λάμπει... Καὶ δὲν καίει τὸ μάτι σου, παρὰ φωτᾶει... Ἡ ματιὰ ἐτούτου καίει, καὶ μοῦ φαίνεται πῶς μὲ καψε κοιτάζοντάς σε... Σβύσου, δολερὸ μάτι, χᾶσου στὴν ὄψη του νὰ μὴ μᾶς θωρῆ ἄλλο...

Πῶς μὲ κᾶει, καὶ πῶς στὰ χεῖλια μου νοιώθω τὴν πνοὴ του, καὶ στὰ χέρια μου θαρρῶ πῶς πικνω τὰ ξέσαρκα του δαχτύλια... ποῦ κουρταλᾶνε, πῶς κουρταλᾶνε... Μὰ τί γυρεύουνε τᾶχα;.. Τὶ ψάχνουνε μέσα δῶ, καὶ κοντὰ σου τί θὰ γλύψουνε τὰ φεῖδια... καί, τὰ φεῖδια ποῦ σφυρίζουνε στὸν ἀγέρα καὶ γλωσσόδέρνουνε τὸ ἄσταχο φαρμακί... Γιὰ ἰδέξ φεῖδια... καὶ σφυρίζουνε σὰν τίς γλώσσες φωτιᾶς στὴν πυρκαγιά, εἶδες στὴν πυρκαγιά ἀπὸ τὰ δέντρα. ἀπὸ τὰ δάση;.. Ἐτσι βλέπω καὶ πηγαδι κοντὰ, καὶ τὸ νερὸ βαθειὰ, πόσο βαθειὰ, καὶ τὰ φεῖδια... διψᾶνε καὶ γλωσσοκοπανᾶνε τὸ φαρμακί τους στὸν ἀγέρα, καὶ στὰ σαλιασμένα τους στόματα, τ' ἀφρισμένα... Νὰ ποῦ δὲ σώνουνε νὰ πιῶνε, καὶ δέρνονται, καὶ σφυρίζουνε στὰ χεῖλια τοῦ πηγαδιοῦ... Τὸ γένεια του πάλι ἀναφυσήσκανε κοντὰ σου, καὶ τὸ κερῆλι του πῶς γελάει, πῶς χᾶσκει σὰν νεροκέφαλο... Τὰ δόντια του κάτι ζῆτανε στὸ σκοτάδι... καὶ τὰ χεῖλια του εἶνε ποισμένα σὰν ἀπὸ κεντρὴ σφήκας... καὶ εἶνε γιαιστερά, γιαιστερά, γιαιστερά... Μὰ τί τᾶχα πᾶει νὰ κάμῃ... γὰρ φυλάξου στ' ἀλήθεια... γὰρ ἰδέξ ὁ θεομαχίτης, σὲ ζυγώνει καὶ γελάει, καὶ γλύφει κάτι, σὰν ὄλο κρέας, καὶ τώρα παστρεύεται... σὰν νὰ λῶνει πᾶγο στὸ στόμα κάνει, καὶ σὰν νὰ βυζαίνει διαφορὸ λεμόνι... Καὶ τώρα χορεύει, σὰν διάκοιος